

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نام درس

تاریخ تشیع (۱)

سرفصل جلسات

استاد

دکتر محمد حسین رجبی

تنظیم:

آموزش‌های آزاد مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث

تیر ۱۳۹۵

فهرست

۳	معرفی درس
۴	جلسه اول
۴	حوادث آخرین روزهای عمر پیامبر (صلی الله علیه و آله)
۵	جلسه دوم
۵	تحلیل توطئه سقیفه
۶	جلسه سوم
۶	پیدایش شیعه؛ عبدالله بن سبا
۷	جلسه چهارم
۷	سقیفه (۱)
۸	جلسه پنجم
۸	سقیفه (۲)
۹	جلسه ششم
۹	عصر خلیفه اول
۱۰	جلسه هفتم
۱۰	عصر خلیفه دوم
۱۱	جلسه هشتم
۱۱	عصر خلیفه سوم و زمینه‌های به خلافت رسیدن امیرالمؤمنین علی (علیه السلام)
۱۲	جلسه نهم
۱۲	اهداف و برنامه‌های خلافت امیرالمؤمنین و چالش‌های پیش رو
۱۳	جلسه دهم
۱۳	اصحاب جمل
۱۴	جلسه یازدهم
۱۴	جنگ صفین
۱۵	جلسه دوازدهم
۱۵	اصحاب نهروان
۱۶	جلسه سیزدهم
۱۶	دیگر بحران‌های خلافت امیرمؤمنان (علیه السلام) و شهادت آن حضرت
۱۷	جلسه چهاردهم
۱۷	امام حسن (علیه السلام)
۱۸	جلسه پانزدهم
۱۸	امام حسن و امام حسین (علیهما السلام)
۱۹	جلسه شانزدهم
۱۹	امام حسین (علیه السلام)
۲۰	جلسه هفدهم
۲۰	امام سجاد (علیه السلام)
۲۱	جلسه هجدهم
۲۱	بررسی و تحلیل حیات سیاسی امام سجاد (علیه السلام)

معرفی درس

این درس شامل تاریخ سیاسی و فرهنگی دوران امامت امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) تا پایان دوران امامت حضرت امام سجاد علی بن الحسین (علیه السلام) است. حوادث مهم سیاسی پس از رحلت وجود مقدس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، توطئه سقیفه و قصد خلافت و دوران ۲۵ ساله انزوا و خروج از مقام و موقعیت خلافت از سوی امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) تا پایان امامت امام سجاد (علیه السلام) در این درس پی گرفته می شود.

جلسه اول

حوادث آخرین روزهای عمر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

اهداف درس

آشنایی با:

✓ حوادث آخرین روزهای عمر پیامبر (صلی الله علیه و آله).

فیلم معارفه

اهداف درس

حوادث آخرین روزهای عمر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

حادثه سقیفه و غصب خلافت

بسیج سپاه اسامه

دلایل حضور نداشتن امیر المؤمنین (علیه السلام) در سپاه اسامه

دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله)

اقدامات عمر بن خطاب برای دست نیافتن انصار به خلافت

چکیده

جلسه دوم

تحلیل توطئه سقیفه

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ پرسش‌های طرح شده درباره علل و عوامل کنار گذاردن امیرالمؤمنین (علیه السلام) و بیعت با ابوبکر؛
- ✓ دلایل انکار رحلت پیامبر از سوی عمر؛
- ✓ مدعیان خلافت پس از غصب آن توسط ابوبکر.

اهداف درس

تحلیل توطئه سقیفه

علت بی‌خبری امیرالمؤمنین (علیه السلام) از توطئه سقیفه

علت فراموشی واقعه غدیر از سوی مردم

علت اختلاف مهاجران با امام علی (علیه السلام)

علت مخالفت انصار با خلافت علی (علیه السلام)

علت انکار رحلت پیامبر از سوی عمر بن خطاب

مدعیان خلافت پس از غصب آن توسط ابوبکر

چکیده

جلسه سوم

پیدایش شیعه؛ عبدالله بن سبا

اهداف درس

✓ آشنایی تحلیلی و انتقادی با یکی از دیدگاه‌های ناهمدلانه درباره پیدایش تشیع که در سال‌های اخیر در محافل غیرعلمی رواج یافته است.

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

اهمیت بررسی افسانه عبدالله بن سبا

ادله تردید یا انکار وجود تاریخی عبدالله بن سبا

عدم وثاقت سیف بن عمر

ذکر نکردن موضوع از سوی مورخان برجسته در سده‌های نخستین

تفرق اقوال نسبت به نسب ابن سبا

مقبول نبودن تأثیرپذیری

نیامدن نامی از ابن سبا در برخی از حوادث صدر اسلام

لعن ابن سبا از سوی شیعیان در طول تاریخ

دیگر تأملات

جمع‌بندی

جلسه چهارم

سقیفه (۱)

اهداف درس

✓ آشنایی تحلیلی دانشجویان با ریشه‌ها، ابعاد و پیامدهای مهم‌ترین حادثه سیاسی پس از رحلت پیامبر (صلی الله علیه و آله).

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

مقدمه

بررسی حوادث ماه‌های پایانی حیات پیامبر

نمونه‌هایی از ویژگی‌های جامع‌به‌یادگار از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ماجرای سقیفه

سقیفه؛ رخدادی طبیعی یا جریانی از پیش اندیشیده شده؟

دلایل طبیعی نبودن جریان سقیفه

الف) قراین پیش از رحلت پیامبر

ب) ادله و قراین پس از رحلت پیامبر و پیش از سقیفه

ج) ادله و قراین پس از سقیفه

جلسه پنجم

سقیفه (۲)

اهداف درس

- ✓ آشنایی تحلیلی با ریشه‌ها، ابعاد و پیامدهای مهم‌ترین حادثه سیاسی پس از رحلت پیامبر با تأکید بر موضع امیرالمؤمنین علی (علیه السلام)؛
- ✓ بررسی مسئله بیعت امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) با خلیفه اول.

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

مقدمه

موضع امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) درباره نتیجه سقیفه

الف) ابراز ناخشنودی از وقوع سقیفه

ب) اعتقاد امیرالمؤمنین به حقانیت خود

ج) تلاش نکردن برای برهم زدن نتیجه

بیعت با خلیفه

واقعه حمله به منزل حضرت زهرا (سلام الله علیها)

جلسه ششم

عصر خلیفه اول

اهداف درس

✓ آشنایی تحلیلی با چگونگی شکل‌گیری تشیع به عنوان یک حرکت فکری و سیاسی و ظهور اجتماعی آن با تأکید بر زندگی حضرت زهرا (سلام الله علیها).

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

بررسی اجمالی جنگ‌های رده

آغاز فتوحات

ابعاد مختلف زندگی حضرت زهرا (سلام الله علیها)

الف) شخصیت حضرت زهرا (سلام الله علیها)

ب) موضع حضرت زهرا (سلام الله علیها) در دو جریان سقیفه و فدک

ج) علت تفاوت موضع حضرت زهرا با امیرالمؤمنین (علیه السلام)

جلسه هفتم

عصر خلیفه دوم

اهداف درس

✓ آشنایی با فضای سیاسی و اجتماعی بخشی از دوران امامت امیرالمؤمنین (علیه السلام) هم‌زمان با خلافت خلیفه دوم.

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

ضرورت شناخت و بررسی محیط اجتماعی زندگی ائمه (علیهم السلام)

پیشینه خلیفه دوم

حوادث عصر خلیفه دوم

الف) گسترش فتوحات

ب) پیامدهای علمی و تشکیلاتی فتوحات

۱. مواجهه اعراب با تمدن

۲. دگرگونی در ساختار حکومت

الف) انتخاب قاضی غیر از حاکم برای یک منطقه

ب) رسمیت یافتن استفاده از تاریخ هجری

ج) ضرب سکه

د) شهرسازی

ه) تأسیس دیوان

ج) پیامدهای فرهنگی فتوحات

۱. دنیاگرایی

۲. تأثیرپذیری از فرهنگ‌های دیگر

قتل خلیفه و عوامل آن

جلسه هشتم

عصر خلیفه سوم و زمینه‌های به خلافت رسیدن امیرالمؤمنین علی (علیه السلام)

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ بخشی دیگر از پیامدهای فقدان حاکمیت اندیشه امامت در جامعه پس از پیامبر (صلی الله علیه و آله)؛
- ✓ زمینه‌ها و بسترهای آغاز خلافت امیرالمؤمنین علی (علیه السلام).

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

چگونگی به خلافت رسیدن خلیفه سوم

کژروی‌ها در جامعه اسلامی

قتل خلیفه سوم

قراین هم‌دستی معاویه در قتل عثمان

روی کار آمدن امیرالمؤمنین علی (علیه السلام)

جلسه نهم

اهداف و برنامه‌های خلافت امیرالمؤمنین و چالش‌های پیش رو

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ شخصیت و پیشینه امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) به عنوان خلیفه چهارم؛
- ✓ برنامه‌های ایشان در آغاز به دست گرفتن خلافت؛
- ✓ راهکارهای اجرایی تحقق برنامه‌ها؛
- ✓ جایگاه عدالت در برنامه‌های آن حضرت.

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

- نگاهی به پیشینه زندگی امیرالمؤمنین (علیه السلام)
- موضع امیرالمؤمنین (علیه السلام) نسبت به خلفای پیشین
- اهداف، برنامه‌ها و راهکارهای اعلام‌شده امیرالمؤمنین (علیه السلام)
- جایگاه عدالت در برنامه‌های امیرالمؤمنین (علیه السلام)

جلسه دهم

اصحاب جمل

هدف درس

آشنایی با:

- ✓ زمینه‌ها و عوامل پیدایش اصحاب جمل؛
- ✓ چگونگی برخورد امام علی (علیه السلام) با آنها.

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

مقدمه

عوامل و زمینه‌های پیدایش جنگ جمل

حوادث مسیر مکه به بصره

رویارویی امیرمؤمنان با اصحاب جمل و سرانجام آن

جلسه یازدهم

جنگ صفین

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ زمینه‌ها و عوامل پیدایش اصحاب صفین و چگونگی فعالیت آنها؛
- ✓ چگونگی رویارویی علی (علیه السلام) با آنها.

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

عوامل و زمینه‌های جنگ صفین

اقدامات معاویه پس از برکناری از امارت شام

جنگ صفین

رخداد حکمیت

نتیجه حکمیت

جلسه دوازدهم

اصحاب نهروان

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ عوامل و زمینه‌های پیدایش خوارج؛
- ✓ چگونگی رویارویی امیر مؤمنان با آنها و پیامدهای آن.

اهداف درس

- مروری بر مباحث پیشین
- زمینه‌های پیدایش خوارج
- فعالیت‌ها و قتنه‌گری‌های خوارج
- واکنش امیر مؤمنان (علیه السلام) در برابر خوارج
- سرانجام خوارج
- بیان چند نکته

جلسه سیزدهم

دیگر بحران‌های خلافت امیرمؤمنان (علیه السلام) و شهادت آن حضرت

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ آشنایی با ریشه‌های چهارمین بحران خلافت امیرمؤمنان و چگونگی رویداد آن؛
- ✓ نگاهی به دستاوردهای خلافت امیرمؤمنان (علیه السلام).

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

غارات در زمان علی (علیه السلام)

نگاهی کلی به دستاوردهای خلافت امیرمؤمنان (علیه السلام)

۱. برپایی عدالت

۲. میراث فکری علی (علیه السلام)

۳. توقف فتوحات

شهادت امیرمؤمنان (علیه السلام)

جلسه چهاردهم

امام حسن (علیه السلام)

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ حوادث پس از شهادت امیر مؤمنان (علیه السلام)؛
- ✓ چگونگی بیعت و حوادث ایام خلافت امام حسن مجتبی (علیه السلام).

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

پیش گفتار

پیشینه زندگی امام حسن (علیه السلام)

چگونگی بیعت با امام حسن (علیه السلام)

سست عنصری سپاه امام حسن (علیه السلام) و حیل‌های معاویه

صلح امام حسن (علیه السلام) و پیامدهای آن

جلسه پانزدهم

امام حسن و امام حسین (علیهما السلام)

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ زمینه‌ها و عوامل روی کار آمدن امویان و حوادث روزگار خلافت معاویه؛
- ✓ بررسی موضع‌گیری‌های امام حسن و امام حسین (علیهما السلام) در این دوره.

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

گفتار نخست: بررسی زمینه‌ها و عوامل روی کار آمدن امویان

(الف) ضعف بینش عمومی مردم

(ب) انگیزه‌های شوم بنی امیه

گفتار دوم: بررسی حوادث روزگار خلافت معاویه

(الف) تحول و تثبیت نظام اداری جامعه اسلامی

(ب) تشکیل نیروی دریایی

(ج) اهمیت یافتن بیشتر علم و دانش

(د) پیدایش قصه‌پردازها

(هـ) بدعت‌گذاری در شیوه خلافت

(و) پای‌بند نبودن معاویه به صلح با امام حسن (علیه السلام)

مفهوم شیعه در زمان معاویه

جلسه شانزدهم

امام حسین (علیه السلام)

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ بررسی مقطع دوم حیات سیاسی امام حسین (علیه السلام)؛
- ✓ اقدامات امام حسین (علیه السلام) در این مقطع.

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

مقدمه

بررسی مقاطع مختلف حیات سیاسی امام حسین (علیه السلام)

بررسی مقطع دوم و اقدامات صورت گرفته در آن

اقدام نخست: تبیین شرایط جدید جامعه و بیان انگیزه خود از رویکرد تازه

اقدام دوم: جستجو برای یافتن مکانی مناسب برای هجرت

اقدام سوم: پاسخ امام (علیه السلام) به نامه‌های فراوان کوفیان

بررسی مقطع سوم و بیان چند نکته

جلسه هفدهم

امام سجاد (علیه السلام)

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ زندگانی امام سجاد (علیه السلام) و نقش ایشان در حوادث پس از شهادت امام حسین (علیه السلام)؛
- ✓ پیامدهای کوتاهمدت قیام امام حسین (علیه السلام).

اهداف درس

نکاتی پیرامون زندگانی امام سجاد (علیه السلام)

الف) مادر امام سجاد (علیه السلام)

ب) به شهادت نرسیدن امام سجاد (علیه السلام) در واقعه کربلا

پیامدهای کوتاهمدت شهادت امام حسین (علیه السلام).

فاجعه حرّه

قیام توأبین

قیام مختار

مهمترین حوادث عصر خلافت امویان تا اواخر قرن اول هجری

جلسه هجدهم

بررسی و تحلیل حیات سیاسی امام سجاد (علیه السلام)

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ شرایط سیاسی زمان امام سجاد (علیه السلام)؛
- ✓ اقدامات امام سجاد (علیه السلام).

اهداف درس

مروری بر مباحث پیشین

مقدمه

گفتار نخست: تحلیل شرایط سیاسی دوران امام سجاد (علیه السلام)

گفتار دوم: امام سجاد (علیه السلام) و تبیین آموزه‌های دینی

الف) روش نخست: رویارویی با افراد خاص

ب) روش دوم: رویارویی با عموم مردم

ج) روش سوم: بهره‌گیری از شیوه‌های تبلیغی

۱. تربیت غلامان و بردگان

۲. حمایت از فرزندان

۳. نگارش رساله حقوق

بیان چند نکته

پایان